

METSLAWIER, DE HERVORMDE KERK

Metslawier, hoofdplaats van de gemeente Oostdongeradeel, is een flink dorp van circa 800 inwoners, dat min of meer een centrumfunctie in deze kontreien vervult. De naam is een zgn. 'wier'-naam, aanduiding van een verhoogde woonplaats, een kleine terp; 'Metsla' - Fries 'Mitsla' of 'Mitsel' - zou een persoonsnaam kunnen zijn.

De geheel in baksteen uitgevoerde Ned. Hervormde kerk is na de instorting van de middeleeuwse kerk in 1776 geheel opnieuw opgetrokken met een ingebouwde vierkante toren met spits en een 3/8 gesloten koor. In 1925 heeft een weinig betekende restauratie plaatsgevonden, waarbij in de kerk onder de orgelgalerij een konsistoriekamer werd ingebouwd. Aan de buitenzijde vormen rechthoekige pilasters lussen de rondboogige ramen de enige versiering. In de buitenmuur van het koor bevindt zich een gedenksteen aan de Allerheiligenvloed van 1570. Het opschrift ervan luidt:

'Ao 1570 op Allerheylige dach sauens is het water hier in de Kercke hoech (hoog) west 1 Voet en sijn fordroncke in deze gritenije 1801 mensken'.

N.B. In aanmerking genomen het feit dat de kerk op een terp ligt zou het water hier 4 meter hoog boven zeeniveau gestaan hebben! Men is waarschijnlijk bij het inmetelen van de steen in 1776 niet al te nauwkeurig te werk gegaan!

Het interieur van de kerk is al even eenvoudig als de buitenkant. Een eiken preekstoel dateert uit het eind van de 18de eeuw. De dito herenbank is iets ouder, terwijl ook de koperen lichtarm op de preekstoel en de koperen blakers op de banken 18de eeuws zijn. De torenklok, afkomstig uit de oude kerk, is in 1711 gegoten door Petrus Overney in het 'klokhuis' te Leeuwarden (de voormalige Mariakerk van Nijehove). Gebrandschilderde ramen uit 1778 zijn niet meer aanwezig!

Een gedenksteen met buste (van de hand van de beeldhouwer G. Adema) aan een der wanden van het koor herinnert aan de befaamde 17de eeuwse predikant en Franeker hoogleraar Balthasar Bekker, die in 1634 in Metslawier geboren werd en die in 1696 in Amsterdam overleed; hij ligt begraven in de kerk van Jelsum. Zijn bezwaren tegen allerlei bijgeloof in zijn dagen legde hij neer in zijn geruchtmakend boek 'De betoverde Werelt' (1693).

Midden in de kerk bevindt zich een grote grafkelder, waarboven twee zerken liggen. De belangrijkste hiervan is die van Christoffel von Sternsee († 1560), zuidduits kolonel in dienst van Filips II, bevelhebber van de dwangburcht in Harlingen en grietman van Barradeel, en van zijn echtgenote Cunera (Cnier) van Ropta († 1555), dochter uit het bekende geslacht Ropta, dat de Ropta-state aan de weg naar Anjum hier ter plaatse bewoonde. (Afgelaten na het uitsterven van de familie in 1731.)

Op genoemde zerk staan deze beide personen bijna levensgroot en in biddende houding afgebeeld, vrijwel een unicum in Friesland. Het omschrift van deze steen luidt:

'Hier ist die begravenis der Edel und gestrenge her Christoph von Sternsee R.K.M. Hauptmann zu Harlingen. Sterf Ao 1560 den 11 Febr.

Hier ist die begravenisse der Frau Kunera von Sternsee und dochter van Ropta sterf Ao 1555 den 5 Martii.'

N.B. In de Ned. Herv. kerk van Harlingen bevindt zich een soortgelijke steen. Waarschijnlijk is Cunera daar eerst begraven geweest.

De tweede steen is die van worp van Ropta († 1551), grietman van Dongeradeel(!) en olderman van Dokkum, en van zijn vrouw Wynck van Abinga († 1534).

Onder op deze steen wordt nog vermeld Sjouck Tjaerda van Sterckenburg, † 1549 te Brussel en aldaar begraven in de 'S. Goelkerk' (de St. Gudule). Zij was de echtgenote van Pibo Meckmans, hoofddeling van Kollum en afgezant van Friesland in de Statenvergadering te Brussel.

Het orgel

Het orgel in deze kerk is een werk, dat oorspronkelijk gebouwd werd voor de kerk in Spannum door J. Reinders Radersma van Wieuwerd in 1816. Tijdens de bouw overleed Radersma, waarna de fa. Van Dam het werk afmaakte. Omstreeks 1911 werd het door Bakker en Timmenga overgebracht naar Metslawier, maar tengevolge van geldgebrek en daardoor totaal onvoldoende onderhoud verkeert het instrument momenteel in bijzonder slechte staat en is vrijwel onbespeelbaar. De dispositie luidt:

Man. I

Praestant 8'
Holpijp 8'
Gamba 8'
Octaaf 4'
Roerfluit 4'
Octaaf 2'
Trompet 8' disc. en bas.

Man. II

Praestant 4'
Holpijp 8' disc. (!)
Holpijp 4' bas
Fluit 4'
Viola 8' disc.
Aangehangen pedaal

Belangrijker dan de kerk is het totale gezicht op het dorp Metslawier, volgens de voormalige streekarchivaris W. H. Keikes in een toespraak van 1966: ' . . . een dorp dat onbeschrijflijke bekoorlijkheden bezit . . . 'Een volkomen uniek dorpsgezicht, die kerkring van Metslawier, die slechts met de grootste moeite voor afbraak kon worden gespaard.'

Gelukkigerwijze is in 1968 de hele dorpskom tot monument verklaard en is men sindsdien, aanvankelijk onder leiding van architect A. Baart, begonnen aan de restauratie. Bijgebouwde hokken en schuurtjes werden afgebroken; de straatjes, stegen en heggen rond de kerk werden in oude staat hersteld, terwijl niet minder dan 23 huizen gerestaureerd, gemoderniseerd en weer bewoonbaar gemaakt werden/worden.

Ook het gemeentehuis, de voormalige Oldersmastate, dat gedeeltelijk als herberg in gebruik was, is opgeknapt en weer geheel in functie als gemeentelijk centrum. Eventuele nieuwbouw ter plaatse is of wordt aangepast aan het geheel, zoals o.a. het grote bejaardencentrum 'De Skûle'.

Th. Lambooy
1976

Literatuur :

- H. Algra: De historie gaat door het dorp I, pas. 18.27 Friesch Dagblad 9-11-1968. Leeuwarder Courant 25-3-1972.

MANTGUM, DE HERVORMDE KERK.

Bouwgeschiedenis en exterieur

In het begin van de 13de eeuw werd op de terp van Mantgum een kerk gebouwd. Dit ongetwijfeld Romaanse kerkje had een rondgesloten koor. Het was ongeveer een meter smaller en vijf meter korter dan de huidige kerk. De kerk was gewijd aan Maria. Omstreeks 1500 werd deze kerk tot op de fundamenten afgebroken. Een nieuwe, grotere kerk, in laat-Gotische stijl met een vijfzijdig gesloten koor, verrees op dezelfde plaats. In de muren werden ook kloostermoppen verwerkt die afkomstig waren van de afgebroken kerk. Ingrijpende wijzigingen aan de kerk werden uitgevoerd in de jaren 1866 en 1867. De muren werden verhoogd en tevens werden een nieuw dak en gewelf aangebracht. Om een symmetrische verdeling te krijgen van de vensters werd een aantal nieuwe ingebroken.

Bovendien werden de vensters in de noord- en de zuidmuur en in het koorgedeelte in dezelfde vorm gehakt. Ook werd het gebouw bepleisterd. In 1868 volgde nog de afbraak van de oude zadeldaktoeren en de bouw van een geheel nieuwe toren, bestaande uit drie geledingen, met rondboogversieringen. De toren kreeg als bekroning een spits. Op het vierkant kwam aan alle zijden een gietijzeren hekwerk met krulornamenten. Dit hekwerk is naderhand verdwenen.

In de toren bevinden zich twee klokken. De ene dateert uit 1499 en is gegoten door Gerard van Wou uit Kampen; de andere is in 1896 vervaardigd door de Fa. A.H. van Bergen uit Heiligerlee. Het uurwerk is door laatstgenoemde firma in 1878 in de toren aangebracht.

Het interieur heeft in de jaren 1779 tot en met 1781 en 1876 en 1877 belangrijke wijzigingen ondergaan (zie hierna onder "Interieur"). Een grondige restauratie van zowel het exterieur als het interieur vond plaats in 1990 en 1991.

Interieur

Het eikenhouten meubilair en dito betimmering van de kerk zijn in de jaren 1779 tot en met 1781 vervaardigd door de Leeuwarder antiëksnijder of "beeldhouwer in hout" Hermannus Berkebijl. Het werk werd aangenomen door de Leeuwarder timmerman Teeke Sentjes. Alle onderdelen van de inrichting zijn in genoemde periode tot stand gekomen en vormen daardoor een eenheid. Van weinig historische kerkinterieurs kan dat worden gezegd. Bovendien is het geheel nagenoeg ongeschonden bewaard gebleven. Dat alleen al maakt de kerk van Mantgum tot een zeer interessant cultuur-historisch monument. Al het snijwerk is uitgevoerd in Lodewijk XVI-stijl. Het interieur is nog geheel ingericht volgens de zogenaamde protestantse traditie, waarbij de kansel zich aan de zuidzijde bevindt.

De kansel vormt het centrale onderdeel van het interieur. Door de ronde vorm van de kuip en het klankbord is de kansel uniek in Friesland. De kuip bevat vijf panelen met snijwerk van bijbelse voorstellingen, die als thema hebben: ontmoetingen met Christus. Onderaan de panelen zijn de bijbelgedeelten vermeld. Het zijn van links naar rechts:

1. Christus' gesprek met Nicodemus (Johannes 3:1-22);
2. genezing van een waterzuchtige op sabbat (Lucas 14:1-7);
3. ontmoeting van Christus met de overspelige vrouw (Johannes 8:3-12);
4. de twaalfjarige Jezus in de tempel (Lucas 2:46);
5. gesprek van Christus met de Samaritaanse vrouw (Johannes 4:5-27).

De voorstellingen zijn gesneden onder draperieën en in perspectief. Dat laatste is bijzonder, omdat de panelen ook nog gebogen zijn. De vier stijlen tussen de panelen zijn versierd met gesneden festoenen, waarin een groot aantal symbolische afbeeldingen is verwerkt. De Festoenen bevatten van links naar rechts:

1. trompet, juk, borstschild van de hogepriester, boekrol, kelk, pot met vuur, trompetten;
2. engelenkopjes, kroon, boek met daaromheen een slang, fakkel, os, hoorn des overvloeds;
3. helm, adelaar, hart, offerblok, zwaard, pantser, leeuw, schild, anker;
4. adelaars, boekrol, wetstafels, korenaren, vogels, boekrol, kruik, druiventros.

Hoewel het van sommige symbolen moeilijk is vast te stellen wat hun betekenis is, kunnen ze worden onderscheiden naar de volgende thema's: de vier evangelisten, geloof, hoop en liefde, Oude en Nieuwe Testament, Heilig Avondmaal, woestijn en beloofde land, eeuwigheid en eeuwig leven, dood en vergankelijkheid, oordeel Gods en laatste oordeel.

De kuip is verder rondom getooid met ornamenten in de vorm van lauwerbladeren en acanthusloof. Het ruggeschot is versierd met gesneden guirlandes en draperieën. Opvallend is het handje met de uitgestoken